

MARTA ISTRATI
Universitatea de Stat
din Moldova (Chișinău)

**COMPORTAMENTUL LINGVISTIC
AL ADOLESCENȚILOR RUSOFONI
ȘI TIPURILE LINGVISTICE DE FAMILIE
(rezultatele unei anchete sociolingvistice)**

Abstract

Depending on the spoken languages, the way they are used in the family and the alternative linguistic forms in students' communication (Russian-speaking students), discovered via an investigation in Ungheni town („Al. Pushkin” High School), with a total of 100 students. There were determined several types of families. The A type is represented by families that communicate only in Russian (18%). In type B are included families that use only Romanian and which is characterized by the lack (or very rare occurrence) of conversational code-switching (5%). In type C are included families where parents and children converse only in Russian and the grandparents (usually only on one line – father/mother) – in Romanian (16% of the sample). In conclusion, such students are also frequently subjected to situational code-switching. Type D is represented by 23% of students surveyed and characterizes the combination of situational and conversational code-switching because with some family members the student will speak only in Russian/ Romanian and with other members he will resort to mixing Russian and Romanian. The family type E is characterized by mixing situations with all members of the family – 20%.

Keywords: bilingualism, diglossia, code-switching, mixing.

Contactul lingvistic, ce are loc în condițiile bilingvismului diglosic, se poate solda cu multiple **forme hibride**, care afectează ambele limbi [1, p. 62]. Cercetătorul H. Boyer identifică acest fenomen atât la nivel macrosociolingvistic (*hybridation interlectale*), cât și la cel microsociolingvistic (*métissage fondamentalement conversationnel*) [Ibidem]. În lista acestor formațiuni hibride, alături de împrumuturi, calcuri, Boyer include **alternanța** și **amestecul lingvistic**. În sociolingvistica anglofonă, pentru aceste fenomene este utilizat termenul **code-switching**, definit în 1982 de John Gumperz ca *juxtapunerea, în cadrul aceluiași discurs, a fragmentelor ce aparțin diferitor sisteme sau subsisteme gramaticale* [2, p. 59]. În sociolingvistica franceză, acest fenomen este numit *mélange de langues* sau *alternance codique*.

Frecvența code-switching-ului este direct proporțională răspândirii bi/plurilingvismului sau a diglosiei, iar în prezent, majoritatea vorbitorilor utilizează diverse limbi, dialecte, sociolecte, registre lingvistice/ ideolecte. Bunăoară, acest fenomen, aflat

tradițional la periferia intereselor, în ultimele decenii se bucură de o atenție sporită din partea socio-, psiholingvisticii și lingvisticii generale.

În cazul unui bilingvism echilibrat, când vorbitorul posedă la fel de bine amândouă sistemele lingvistice, code-switching-ul poate oferi mai multe posibilități: semnaleză schimbarea interlocutorului, introducerea unui citat, trecerea la un alt registru al discursului, efectul insistenței sau emfazei, căutarea unui cuvânt mai potrivit, comentarea celor spuse etc. Pe de altă parte, alternanța de cod permite vorbitorului de a compensa lacunele într-o limbă, recurgând la a doua, având astfel un efect de complementaritate.

Există vorbitori, în cazul nostru elevi din familiile în care alternanța și mixing-ul sunt fenomene lingvistice absolut firești, care nu mai conștientizează code-switching-ul intrafrastic și cel intra-word ca o schimbare lingvistică între limbile română și rusă (uneori, ucraineană), ci ca o schimbare de stil (mixingul și alternanța corespunzând unui stil inferior/ nonstandard).

Uneori alternanța este o formă de *negociere* a limbii de comunicare [3, p. 31]. În Republica Moldova, o evidentă manifestare a fenomenului în cauză este alternanța lingvistică în timpul comunicării reprezentanților diferitor comunități lingvistice, în ceea ce ne interesează – românofoni și rusofoni.

Bunăoară, în funcție de limbile cunoscute, modul de utilizare a acestora în familie și formele de alternanță lingvistică în comunicarea elevilor ce studiază în școala alolingvă (cu predare în limba rusă), descoperite prin intermediul unei anchete desfășurate în orașul Ungheni (Liceul Teoretic „Al. Pușkin”), pe un eșantion de 100 de elevi, au fost determinate **7 tipuri de familii**, ceea ce înseamnă, în fond, nu doar diferite condiții de asimilare a limbilor română/ rusă/ ucraineană de către elevi, dar și tipul de bilingvism format (gradul de diferențiere a sistemelor lingvistice achiziționate și/ sau utilizate).

Tipul A este reprezentat de familiile în care se comunică doar în limba rusă (ne referim la părinți, copii și bunei), acestea constituie **18%** din eșantion. În condițiile respective, după forma achiziționării limbii a doua, bilingvismul rus-român al elevilor va fi, preponderent, de tip **instituțional**. Spre deosebire de **învățarea neoficială, învățarea oficială** asigură însușirea unei limbi străine prin metode didactice, materiale și resurse de învățare. Laboratorul lingvistic, lecțiile computerizate, exercițiile gramaticale etc. sunt, de asemenea, forme ale învățării oficiale [Apud: 4, p. 97]. Elevii din acest tip de familii, în cazul unei motivații puternice și a unor capacități dezvoltate, pot atinge competențe înalte în cunoașterea limbii române.

Un avantaj al acestui tip de familii este faptul că cele două sisteme lingvistice – limba rusă și limba română – sunt net separate de către copii și, în cazul acestui tip de bilingvism, care poate fi considerat **coordonat**, se reduce la minimum probabilitatea situațiilor de code-switching **intrafrastic**.* (*tab. 1*)

* Orice persoană bilingvă, fie și cazul unui bilingvism compus, face o diferențiere netă între idiomurile vorbite. Chiar un tag-switching are loc conștient, în sensul că locutorul, deși deseori neintenționat, recunoaște limba-sursă a cuvântului intercalat într-un enunț în limba țintă. Astfel, adresarea întrebărilor de fapt sau de opinie, care vizează situațiile de code-switching la elevii chestionați, este absolut motivată și susceptibilă de a furniza rezultate valabile și prețioase.

Tabelul 1

**Utilizarea de către respondenți a cuvintelor rusești și românești
în același enunț**

Situația Tipul de familie	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este rusa sau ucraineana	48%	34%	14%	4%	–

Dintr-un alt punct de vedere, acești elevi pot determina frecvent un **code-switching între replici**, deoarece vor impune limba etniei și familiei sale în conversația cu românofonii. Pentru a descoperi frecvența unor situații de acest tip, în chestionar au fost introduse întrebările *Au fost situații când vă adresați în rusă, dar vi se răspunde în română?* și *Cum procedați în asemenea situații?*. Majoritatea respondenților au confirmat repetarea conversațiilor de acest fel (tab. 2) și **48%** din elevi au afirmat că discuția o continuă în limba rusă (tab. 3).

Tabelul 2

**Frecvența situațiilor când respondenții se adresează în rusă,
dar li se răspunde în română**

Situația Tipul de familie	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este rusa sau ucraineana	3%	16%	43%	36%	2%

Tabelul 3

**Comportamentul respondenților în situațiile când ei se adresează în rusă,
dar li se răspunde în română**

Comportamentul elevului Tipul de familie	Continui în română	Continui în rusă	Nu am acordat atenție unor asemenea situații
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este rusa sau ucraineana	45%	48%	7%

Situații destul de frecvente în Republica Moldova sunt și acelea în care un conlocutor rusofon determină limba de conversație într-un grup mai mult sau mai puțin numeros de românofoni, profitând de bilingvismul acestora. Cu scopul tatonării frecvenței unor asemenea situații și a comportamentului verbal al respondenților, chestionarul a propus întrebările *Într-un grup ce vorbește în limba română, veți impune limba rusă?* și *De ce?*, obținându-se următoarele răspunsuri:

Tabelul 4

Comportamentul respondenților într-un grup ce vorbește în română

Impunerea limbii ruse	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Tipul de familie					
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este rusa sau ucraineana	39%	14%	34%	3%	10%

Tabelul 5

Motivațiile respondenților rusofoni care își impun limba în grupurile de românofoni

Motivația	Ca să înțeleg bine și să mă fac înțeles	Ca să învețe și ei rusa	Deoarece toți înțeleg rusa	Din obișnuință
Tipul de familie				
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este rusa sau ucraineana	72%	6%	5%	17%

Tabelul 6

Motivațiile respondenților rusofoni care nu își impun limba în grupurile de românofoni

Motivația	Pot vorbi în limba română	Nu este frumos altfel/ mă conformez majorității	Nu comunic cu ei (românofonii)
Tipul de familie			
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este rusa sau ucraineana	58%	25%	17%

Majoritatea respondenților care și-au declarat obișnuința să opteze pentru limba rusă drept cod de comunicare, chiar și în grupurile de românofoni, sunt motivați de competențele lor slabe în ceea ce privește limba de stat. 22% (5%+17%) din elevi cu un asemenea comportament verbal evocă drept cauză situația sociolingvistică statornică în țara noastră care a determinat stereotipul bilingvismului etniei majoritare și al monolingvismului rusofonilor. Prezintă interes și poziția celor 6% din respondenți, care consideră că românofonii sunt obligați să cunoască limba rusă, iar lor (rusofonilor) le revine misiunea de a-i ajuta în acest sens. Respondenții care întotdeauna/ aproape întotdeauna se conformează limbii majorității declară competențe suficient de bune în limba română, ori/ și o cultură evoluată a comunicării, cu excepția a 17% (dintr-o jumătate de eșantion) care manifestă o atitudine negativă față de românofoni și neagă existența unor relații cu aceștia.

În tipul B încadrăm familiile care utilizează **doar limba română**, prin urmare, care se caracterizează prin **lipsa** (ori apariția foarte rară a) **code-switching-ului conversațional**. Elevii din familiile în care **limba de comunicare este româna** reprezintă 5% din eșantion. Ei recunosc că limba română, asociindu-se cu familia, este dominantă pentru ei și au însușit limba rusă după limba română. Unii au învățat-o mai devreme, comunicând cu prietenii, vecinii, cunoscuții rusofoni, achiziționând un **bilingvism primar**, alții au început s-o studieze în școală, devenind posesorii unui **bilingvism secundar** (învățarea limbii prin instruire). Elevii cu acest tip de bilingvism nu au probleme cu vorbirea în limba română, dar nu întotdeauna cunosc bine forma literară, deoarece în familie se utilizează dialectismele și elementele populare (niciun respondent din familiile românofone nu a negat acest fapt).

Prezintă interes și problema în ce măsură acești elevi se confruntă cu situațiile de transfer. Bunăoară, întrebarea „*Utilizați în același enunț cuvinte rusești și românești?*” a avut drept scop descoperirea situațiilor de **intra-sentential switching** în vorbirea elevilor din familii românofone.

Tabelul 7

Utilizarea de către respondenți a cuvintelor rusești și românești în același enunț

Situația Tipul de familie	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Elevii din familiile în care limba de comunicare este româna	25%	58%	17%	–	–

Rezultatele din *tab. 7* ilustrează o diferență pozitivă comparativ cu cea a elevilor din alte tipuri de familie și demonstrează veridicitatea teoriei că la elevii bilingvi, ale căror

competențe comunicative s-au format conform principiului „limba casei/ limba din afară” nu este atât de frecvent **intra-sentential (intrafrastic) switching de tip conversațional**, adică alternanța lingvistică în interiorul enunțului, fără schimbarea interlocutorului, a temei etc.

Acest tip de bilingvism, cel mai frecvent **consecutiv**, conform teoriei lui Weinreich, poate fi numit „subordonat” [Apud: 5, p. 80], căci copiii „interpretează” cuvintele limbii secunde – rusă – prin cuvintele limbii primare, adică română. Elevii recunosc că deseori gândesc mai întâi în limba română, traducând apoi ideile în rusă, mai ales când trebuie să scrie texte bine argumentate asupra unor subiecte complexe, încât vorbirea scrisă sau orală în limba rusă, ca limbă-țintă, este marcată de interferențe (mai frecvent sub formă de calcuri lexicale, semantice, sintactice) din limba română – limba-sursă.

În situațiile analizate și la tipul A de familii, elevii din acest tip au mult mai frecvent tendința să se integreze în grupurile de românofoni și, în general, nu sesizează vreo diferență puternică între sine, reprezentanți „semiaculturizați” ai etniei tutelare (deoarece, în pofda naționalității române a părinților, ei au fost școlarizați în școală alolingvă), și reprezentanți tipici ai acesteia. Rezultatele anchetei, care demonstrează acest fapt, au fost sintetizate în următoarele tabele:

Tabelul 8

**Frecvența situațiilor când respondenții se adresează în rusă,
dar li se răspunde în română**

Situația Tipul de familie	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este româna	–	51%	25%	24%	–

Tabelul 9

**Comportamentul respondenților în situațiile când ei se adresează în rusă,
dar li se răspunde în română**

Comportamentul elevului Tipul de familie	Continui în română	Continui în rusă	Nu am acordat atenție unor asemenea situații
Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este româna	92%	0%	8%

Tabelul 10

Comportamentul respondenților într-un grup ce vorbește în română

Tipul de familie	Impunerea limbii ruse	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
	Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este româna		83%	7%	–	–

Tabelul 11

Motivațiile respondenților rusofoni care își impun limba în grupurile de românofoni

Tipul de familie	Situația	Ca să înțeleg bine și să mă fac înțeles	Ca să învețe și ei rusa	Deoarece toți înțeleg rusa	Din obișnuință
	Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este româna		–	–	–

Tabelul 12

Motivațiile respondenților rusofoni care nu își impun limba în grupurile de românofoni

Tipul de familie	Situația	Pot vorbi în limba română	Nu este frumos/mă conformez majorității	Pentru diversitate	Nu comunic cu ei
	Elevii din familiile în care limba maternă a părinților este româna		89%	10%	1%

Tipul C (16% din eșantion) reprezintă familiile în care între **părinți** și copii se conversează doar în **limba rusă**, iar **cu bunicii** (de obicei doar pe o linie – paternă/maternă) – în **limba română**. În concluzie, asemenea elevi sunt frecvent supuși unui **code-switching situațional** (alternanță lingvistică în contexte diferite sau între replicile adresate diferitor conlocutori).¹

¹ Am încadrat în acest tip și situațiile de trilingvism, când, cu bunicii de pe o linie, se vorbește nu în limba rusă, ci în ucraineană.

Deoarece în eșantionul aleatoriu respectiv nu am descoperit alt tip de familii în care s-ar asigura principiul *o limbă – un părinte*, putem considera tipul C cel mai apropiat de modelul acesta și de bilingvismul **coordonat**¹, (sau *pur*, conform terminologiei lui Șcerba [6, p. 314]), în măsura în care elevii au învățat limbile română și rusă² în împrejurări separate, nu le folosesc amestecat și codurile lingvistice sunt relativ independente, spre deosebire de bilingvismul compus, când limbile sunt dependente. Asemenea elevi se caracterizează printr-o netă diferențiere a sistemelor lingvistice achiziționate, fiecare idiom având destinația sa. Desigur că formarea competențelor de comunicare în fiecare limbă depinde de personalitatea copilului, abilitățile lui, atitudinea familiei, totalitatea conversațiilor duse în cele două limbi, mediul lingvistic în care se află acesta. Copiii se obișnuiesc atât de bine cu faptul că fiecare limbă se vorbește în contextul său, încât privesc critic cazurile de abatere de la ordinea obișnuită și afirmă că, de obicei, consideră nefiresc să se adreseze rudelor rusofone în limba română, ori viceversa. Evident că greșelile comise de acești elevi în exprimarea orală sau scrisă vor fi rareori cauzate de contactul lingvistic, însă ei vor avea de depășit probleme mai grave la disciplina *limba română*, dacă nu au achiziționat, în mod primar, limba română literară, ci varianta colocvială, cu elemente din limbajul popular, varianta dialectală etc. Deși limba rusă, vorbită atât cu părinții, cât și în instituția de învățământ, pentru ei este dominantă, totuși, asemenea elevi, cu condiția unei comunicări sistematice în limba română, pot atinge un nivel înalt de competențe lingvistice în ambele limbi, reducându-se mult pericolul **mixingului**. În acest caz, bilingvismul coordonat va oferi avantaje importante elevilor.

Tipul D de familie este cel mai răspândit în cadrul eșantionului supus cercetării, reprezentând **23%** dintre elevii chestionați și îl caracterizează îmbinarea dintre **code-switching-ul interfrastic situațional** și cel **intrafrastic conversațional**, deoarece, cu unii membri ai familiei, elevul va vorbi doar într-o limbă, rusă/ română, iar cu alți membri va recurge la mixing rus – român.

Diversele situații pot fi încadrate în două configurații relative:

1) în vorbirea cu un părinte, elevul apelează la amestec lingvistic, cu alt părinte (uneori și cu frații) se comunică doar în limba rusă.³

2) mai rar, cu părinții și frații, elevul conversează în ambele limbi (gradul de mixing este diferit), iar cu buneii, de obicei pe o singură linie, vorbește doar în limba rusă/ româna.⁴

Tipul **D1** îl constituie **familiele mixte**, în care un părinte este român (care nu a renunțat la limba maternă, dar utilizează intens și limba rusă), iar altul este rus sau rusofon (ucrainean, găgăuz), deci familii în care limba comunicării cu copiii nu devine în totalitate limba minoritară (rusa), dar în care aceasta domină.

¹ Utilizăm terminologia lui Weinreich, care deosebește trei tipuri de bilingvism: **coordonat**, **compus și subordonat** [Apud: 5, p. 79] și nu pe cea a lui Fishman, care consideră că, în cazul **bilingvismul coordonat**, a doua limbă este achiziționată ulterior, în decursul școlii sau al activității profesionale. [Apud: 7, p. 279]

² Vom face abstracție de competențele elevilor în limba ucraineană.

³ În eșantionul respectiv nu a fost identificată nicio familie în care un părinte ar vorbi doar limba română.

⁴ Acest subtip pare asemănător cu tipul E, dar existența unor membri monolingvi ai familiei ne determină să-l încadrăm anume în această clasă.

De obicei, părintele care determină alegerea limbii de comunicare dominante în familie este mama, în virtutea aceluiași factori care explică denumirea de „limbă maternă” și nu „limbă paternă”. În consecință, dacă mama este pur rusofonă, code-switching-ul rus-român este mai rar. Aceste familii au câteva aspecte comune cu familiile în care ambii părinți sunt ruși, dar prezintă și multe deosebiri. În primul rând, copilul nu percepe limba română ca element venit din afara familiei, din comunitate, ci ca limba unuia dintre părinți, precum și a familiei acestuia, a prietenilor lui. De aceea, limba română este achiziționată, în astfel de cazuri, aproape simultan cu limba rusă. Aceasta este varianta preferabilă.

Deoarece în familiile mixte de acest fel cel puțin o limbă¹ este asociată cu un context separat (un părinte, unii bunici), nu se observă interferențe abundente în utilizarea acestui idiom, copiii conștientizându-l, de timpuriu, ca pe un sistem izolat. Astfel, situațiile de **code-switching intrafrastic**, în vorbirea acestor elevi, vor avea următoarea frecvență:

Tabelul 13

Utilizarea de către respondenți a cuvintelor rusești și românești în același enunț

Situația	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Tipul de familie					
Elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este română	38%	40%	22%	–	–

Comparativ cu elevii din familii pur rusofone, copiii din familiile mixte, chiar dacă în vorbirea lor predomină limba rusă, în procesul de integrare în comunitatea românofonă majoritară, beneficiază de originea română a unuia dintre părinți, devenindu-le apropiate de timpuriu această limbă, cultură și mentalitate, ceea ce demonstrează și datele statistice din următoarele tabele:

Tabelul 14

Comportamentul respondenților în situațiile când ei se adresează în rusă, dar li se răspunde în română

Comportamentul elevului	Continui în română	Continui în rusă	Nu am acordat atenție unor asemenea situații
Tipul de familie			
Elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este română	75%	12%	13%

¹ Sunt cazuri că bunicii de pe o linie sunt doar românofoni, iar de pe altă filieră – doar rusofoni (la code-switching apelează părinții), atunci ambele limbi se asociază cu niște contexte separate.

Tabelul 15

Comportamentul respondenților într-un grup ce vorbește în română

Tipul de familie \ Impunerea limbii ruse	Niciodată	Rar	Uneori	Deseori	Întotdeauna
Elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este româna	56%	19%	25%	–	–

Tabelul 16

Motivațiile respondenților rusofoni care își impun limba în grupurile de românofoni

Tipul de familie \ Situația	Ca să înțeleg bine și să mă fac înțeles	Ca să învețe și ei rusa	Deoarece toți înțeleg rusa	Din obișnuință
Elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este româna	71%	29%	–	–

Tabelul 17

Motivațiile respondenților rusofoni care nu își impun limba în grupurile de românofoni

Tipul de familie \ Situația	Pot vorbi în limba română	Nu este frumos/mă conformez majorității	Pentru diversitate	Nu comunic cu ei
Elevii din familiile în care limba maternă a unui părinte este româna	78%	22%	–	–

Tipul E de familie este caracterizat de situațiile de **mixing cu toți membrii de familie – 20%**. Deoarece în familie nu s-a asigurat principiul „un părinte – o limbă”, recomandat de psiholingviști, copiii nu fac o netă distincție între cele două limbi. Dintre acești elevi 9% recunosc dominanța limbii ruse în propria vorbire. Acest fapt se datorează condițiilor monolingve din școală, însă interferențele vor fi cu atât mai frecvente, cu cât este mai mică motivația de a vorbi o limbă îngrijită. Acesta poate fi numit bilingvism „amestecat”, dacă utilizăm terminologia lui Șcerba [6, p. 313], „complex”, după

Weinreich [Apud: 5, p. 79], sau „compus”, după Fishman [Apud: 7, p. 279].¹ Vorbirea acestor elevi, precum și a membrilor de familie bilingvi activ²/ semilingvi, abundă în toate tipurile de **code-switching conversațional (inter-sentential și intra-sentential switching, tag-switching și intra-word switching)**. Mai mult decât atât, elevilor le este dificil să evite interferențele și în contexte oficiale, mai ales în discursul narativ, ori în vorbirea argumentativă orală. În comunicarea scrisă intervin numeroase calcuri și greșeli gramaticale, când elevii nu pot depăși distanța interlingvistică.

Elevii care reprezintă acest tip de bilingvism au afirmat că limbajul în care gândesc conține atât cuvinte rusești, cât și românești. De aceea, ei sunt nevoiți să depună un efort dublu amintindu-și sau căutând echivalentele din limba română pentru cuvintele rusești și invers. Aceasta este, în opinia lor, cauza unui nivel scăzut la majoritatea disciplinelor, chiar și la limba română, unde sunt întrecuți de elevii ce au achiziționat limba română doar în instituția de învățământ și nu confundă formele literare cu cele nonstandard. Pare deci motivată **concluzia** că anume acest tip de familie va condiționa apariția unor **semilingvi**, adică a persoanelor cu deficiențe calitative și cantitative în ambele limbi.

Descoperind în cadrul anchetei un număr impunător de familii caracterizate de **code-switching rus-ucrainean (11%)**, le-am grupat în **tipul F** de familii, dar nu le-am analizat deoarece, în absența limbii române în comunicare, nu suntem interesați de această categorie de bilingvi.

Dacă în familie cineva utilizează româna, dar elevii chestionați declară că nu comunică în română, îi considerăm **bilingvi pasivi** și îi integrăm în **tipul G** de familii, care reprezintă **7%** din eșantion.

Astfel, rezultatele anchetei ilustrează elocvent rolul esențial al alegerii lingvistice în familie și al reprezentărilor socio- și metalingvistice inspirate de părinți, ca factori ce determină comportamentul lingvistic al copiilor/adolescenților și competențele lingvistice ale acestora.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Henri Boyer, *Introduction à la sociolinguistique*, Paris, DUNOD, 2001.
2. John Gumperz, *Conversational code-switching*, în John Gumperz (ed.), *Discourse Strategy*, Cambridge, University Press, 1982.
3. Louis-Jean Calvet, *La guerre des langues et les politiques linguistiques*, Paris, Hachette, 1999.

¹ Asemenea bilingvism caracterizează persoanele bilingve care au achiziționat simultan cele două idiomuri și trec mereu de la o limbă la alta – de la română la rusă și invers – chiar fără să acorde atenție acestui fapt.

² Accentuăm că aceștia sunt bilingvi activi, deoarece faptul că ceilalți membri ai familiei utilizează doar o limbă nu este marca monolingvismului, ei pot înțelege și/sau vorbi cealaltă limbă, fiind astfel bilingvi pasivi.

4. Colin Baker, *Foundation of Bilingual education and Bilingualism*, Clevedon. Philadelphia. Adelaide, Multilingual Matters Ltd, 1993.

5. Suzanne Romaine, *Bilingualism* (Second Editions), Blackwell, Oxford UK and Cambridge USA, 1995.

6. Щерба Л. В., *Языковая система и речевая деятельность*, Ленинград, Наука, 1974.

7. Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Dumitru Chițoran, *Sociolingvistica. Orientări actuale*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.